

УДК 340.13

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.4>**Іванченко О.М.,**

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальної теорії права та держави

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЛЕГІТИМНІСТЬ ТА ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА: АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Анотація. У статті досліджено теоретичні аспекти співвідношення легітимності та тлумачення права в сучасній державі. Визначено, що право – це унікальне, різнобічне явище соціального характеру. Зазначено, що праву притаманна, насамперед, людинорозмірність. Наголошено, що людина є базисом, основою системи правопорядку. Саме вона створює і формує цю систему своїми діями та інтелектуальними процесами. Доведено, що не існує правових явищ, які не є паралельно економічними, психічними тощо, інакше кажучи – соціокультурними явищами. Визначено, що сучасна наука ретельно вивчає проблему легітимності, за цією темою велика кількість світових вчених провела (і проводить) достатньо серйозні дослідження, однак у сучасній українській юридичній науці ця тема є майже не вивченою. Аргументовано, що легітимність права аргументується конкретним типом правового мислення, і в нинішню епоху саме право відіграє роль головної нормативної ознаки, відповідальної за регулювання суспільства. Зазначено, що практично у всіх працях західних авторів легітимність розглядається як більш широка категорія, аніж легальність, а саме – як характеристика влади, що відображає визнання політичних і правових інститутів. Констатовано, що вчені, які не визнають суттєвої різниці між категоріями «легальність» і «легітимність», здебільшого помилково відносять до легітимності лише один із багатьох типів легітимації, який називається «конкретно-легальним». Зроблено висновок, що терміни «легітимність» і «легальність» (законність) не є однаковими. Легітимність характеризується не об'єктивними, а суб'єктивними компонентами, а саме – визнанням з боку суб'єкта права і з боку держави сутностей актуального, важливого характеру, які прямо стосуються людини та її життєвих цінностей. Зазначено, що легітимність позитивного права – це утвердження позитивного права з боку суб'єктів як допустимої підстави поведінки.

Ключові слова: легітимність права, легітимація права, легальність права, правопорядок, демократія, законність, соціум.

Ivanchenko O. M. Legitimacy and interpretation of legal norms: aspects of the relationship

The article explores the theoretical aspects of the relationship between legitimacy and interpretation of law in a modern state. It is determined that law is a unique, multifaceted phenomenon of a social nature. It is noted that law is characterized, first of all, by human dimension. It is emphasized that a person is the basis, the foundation of the legal system. It is he who creates and shapes this system with his actions and intellectual processes. It is proven that there are no legal phenomena that are not simultaneously economic, mental, etc., in other words, socio-cultural phenomena. It is determined that modern science carefully studies the problem of legitimacy, a large number of world scientists have conducted (and are conducting) quite serious research on this topic, however, in modern Ukrainian legal science this topic is almost unstudied. It is argued that the legitimacy of law is argued by a specific type of legal thinking, and in the present era, the law itself plays the role of the main normative feature responsible for regulating society. It is noted that in almost all works of Western authors, legitimacy is considered as a broader category than legality, namely, as a characteristic of power, reflecting the recognition of political and legal institutions. It is stated that scientists who do not recognize the essential difference between the categories of “legality” and “legitimacy” mostly mistakenly attribute to legitimacy only one of the many types of legitimation, which is called “specifically legal”. It is concluded that the terms “legitimacy” and “legality” (legality) are not the same. Legitimacy is characterized not by objective, but by subjective components, namely, the recognition by the subject of law and by the state of entities of a relevant, important nature that directly concern a person and his life values. It is noted that the legitimacy of positive law is the affirmation of positive law by subjects as an acceptable basis for behavior.

Key words: legitimacy of law, legitimation of law, legality of law, rule of law, democracy, legality, society.

Постановка проблеми. Тлумачення норм права сьогодні являється складним, комплексним явищем. Це явище може розглядатися у двох площинах. Саму категорію тлумачення з одного боку розуміють як процес розумової діяльності індивіда, що досліджує певну правову норму, а також як з'ясування істинного сенсу норми і його пояснення. Такий процес може сприйматися у вигляді необхідного підготовчого етапу, передумови для

вірного вирішення конкретної справи, здійснення роботи з кодифікації, складання архівів а інших інформаційних масивів законодавства, обліку нормативно-правових актів, роз'яснення норм права тощо. З іншого боку, тлумачення являє собою процес роз'яснення змісту певної норми права з боку певних органів і осіб, який при цьому має самостійне і спеціальне значення. Мета тлумачення у цьому розумінні – забезпечення пра-

вильного і однакового здійснення роз'яснення норми у всіх випадках, у яких така норма права має силу, а також, усунення незрозумілості і можливим помилок у процесі її застосування.

В нормативно-правових актах переважно чітко і з достатньо повно формулюються правові норми, що назагал виключає наявність протиріччя при їх тлумаченні. Слід зазначити, що саме тлумачення не вносить і не може вносити поправок і доповнень в діючі норми права. Воно призначене, фактично, лише для пояснення і уточнення тих положень, які вже сформульовані у відповідному нормативно-правовому акті.

Тлумачення норм права є необхідним, що обумовлюється різноманітними причинами, в тому числі динамікою суспільних відносин і, відповідно, динамікою законодавства. Разом із цим потрібно зазначити, що закони змінюються згідно із суспільно-політичною ситуацією не у процесі їхнього тлумачення, а в тому порядку, який було встановлено законодавством. Таким чином в процесі тлумачення неможна ані будь-яким чином змінювати зміст норм права, ані навіть частково відступати від норм права через їх застарілість або недоцільність. Легітимність закону вимагає суворого його дотримання, адже головним принципом легітимності, який становить необхідну умову правового порядку є застосування норм права відповідно до їх точного змісту. Але практично в усі часи існувала і досі не втрачає своєї актуальності проблематика співвідношення таких категорій як легітимність і справедливість, легітимність і доцільність норм права. Особливо гостро зазначена проблематика проявляється в процесі правозастосування, відбиваючись паралельно і на процесі тлумачення норм права. Сутність цих проблем полягає у відповіді на питання: чи є можливим відхилення від правових приписів в ім'я справедливості і доцільності чи ні?

Все вищезазначене і зумовило актуальність цього дослідження.

Метою статті є теоретико-правове дослідження аспектів співвідношення легітимності та тлумачення норм права в сучасній державі.

Аналіз наукових публікацій. Теоретико-методологічні аспекти поняття легітимності в сфері науки держави і права досліджували такі українські науковці як: А. Богачов, В. Дудченко, Ю. Калюжна, О. Коваль, В. Кокорський, Т. Кравченко, П. Манжола, І. Музика, В. Невідомий, М. Неліп, В. Нечипоренко, Ю. Оборотов, С. Олефіренко, О. Петришин, І. Рибак, Т. Сивак, О. Скрипнюк, С. Сливка, Л. Спинка, М. Тур, В. Федоренко, Х. Хвойницька, М. Цвік, С. Шевчук, Н. Юськів, та інші.

Проблематику легітимності як фундаменту права досліджували такі зарубіжні вчені як: К. Апель, Р. Арон, М. Вебер, Ю. Габермас, Р. Дворкін, І. Кант, Д. Лок, Н. Луман, Е. Макінтайр, Т. Парсонс, Д. Ролз, Ж. – Ж. Руссо, Ч. Тейлор, С. Хантінгтон, Х. Хайнінг та інші.

Питання тлумачення правових норм висвітлювали у своїх працях такі вчені, як: В. Антошкіна, Ю. Власов, Є. Євграфова, І. Косцова, М. Котенко, Ю. Тодика, Л. Чулінда та інші.

Виклад основного матеріалу. Право – це унікальне, різнобічне явище соціального характеру. З цим твердженням сьогодні варто погодитися, оскільки неможливо визначити повний ряд рис права або характеристик його сутності. Водночас риси права формуються і змінюються владою, як і більшість феноменів соціального характеру.

Посткласична методологія, що уявляє собою онтологію права, лише посилює радикалізм цього твердження: буття права, за фактом, не може бути вичерпано. З цього приводу, Г. Харт слушно зазначав, що різниця між законом, яким він є, і законом, яким він має бути справді дуже мала, а чистий ефект розуміння полягає лише в тлумаченні правових норм [1, с. 629].

Посткласична юридична наука підкреслює, що до переліку ознак права необхідно віднести не тільки його нормативність, примусовість і загальнообов'язковість, а й декілька інших параметрів [2, с. 55]. Праву притаманна, насамперед, людинорозмірність. Людина є базисом, основою системи правопорядку. Саме вона створює і формує цю систему своїми діями та інтелектуальними процесами. Людина, а не метафізичний суб'єкт з відсутністю особистості або так звана «людина взагалі», – стабільна субстанція правової реальності. Іншою рисою права, що вказує на його формальну визначеність, є феномен дискурсивності права. Людина за допомогою знаків здійснює розумові процеси. Таким чином, знаковість – це певна внутрішня складова соціальності, а отже і права в будь-якому його трактуванні, а значить жодне правове та соціальне явище без нього не може існувати [2, с. 58].

Потрібно розглянути ще одну важливу складову права – конструктивізм. Посткласична концепція в соціальному, гуманітарному знанні та у сфері права приділяє особливу увагу сконструйованості, ставлячи на друге місце реальність соціального світу, тобто права як такого. Соціальний конструктивізм, який іде врозріз із концепцією реальності соціально-правового світу, орієнтується безпосередньо на його багатогранність, перспективу позитивних змін, а також

на повну відповідальність за його статус в конкретний момент.

Конструктивізм – це епістеміологічне уявлення про здобуття знань, побудову знань, а не примусу знань. Постає питання яким чином побудувати знання аби визначити істину? В реаліях конструктивістських підходів до оцінювального дослідження є низка різноманітних понять характеру знань і будівництва процесу отримання знань [3, с. 2].

Розгляду ідей конструктивізму як філософського напряму та його змісту присвятили свої праці Дж. Келли, Ж. Піаже, А. Шюц, І. Свелсон, Е. Глазерофельд, К. Адельман ... Конструктивісти наголошують, що тільки за допомогою теорітезації можна зрозуміти світ, що спостерігається; конструкції, що існують, не завжди можуть бути виміряні, факти завжди відповідають розробленій теорії, факти і цінності завжди взаємозалежні [3, с. 2].

Наступна важлива складова права – соціокультурний контекстуалізм. Право, крім іншого, являє собою соціокультурний феномен, це можна простежити, звернувши увагу на його соціальне значення. Я. Білик, досліджуючи науку права, підкреслює: «Соціокультурний аспект дослідження передбачає вивчення права насамперед як суспільного явища, як колективного і соціального процесу. Усвідомлення суспільної потреби в появі соціокультурних досліджень було зумовлено необхідністю описати найважливіші суспільні функції права в окремій самостійній формі» [4, с. 100]. Існування права – не самоціль, з цієї причини воно не може бути абсолютно незалежною сферою. Право спочатку виникає для потреб суспільства, його коректного функціонування, і в цьому видно його функціональну значущість. Однак потрібно розуміти, що поняття «нормальності» для права формують наявні в конкретному соціумі цінності, які визначають суспільні реалії та на яких, своєю чергою, спирається правова політика.

Виходячи з цього, можна дійти дуже важливого висновку: не існує правових явищ, які не є паралельно економічними, психічними тощо, інакше кажучи – соціокультурними явищами.

Без розуміння питань легітимності права як виду соціальних норм не можна відповісти на питання – як формуються нормативні порядки, що володіють силою нав'язувати волю індивідів, направляти їх поведінку. Саме визнання позитивного права є причиною його виконання, наділяє його силою в правовідносинах, адже реалізація закону виключно через страх покорень, так звана маргінальна правова поведінка, ніколи не буде достатньою для досягнення цілей правового пра-

ворозуміння. Отже, можна зробити висновок, що не примусовість, а насамперед авторитет, визнання норм дає змогу їм діяти. Тому легітимність закону є головною, сутнісною властивістю позитивного права, що не забезпечується примусом. Легітимність є властивістю, ознакою права, яка поряд з іншими якостями характеризує онтологічну сутність права [5, с. 14].

Сьогодні таке поняття, як легітимність, є достатньо популярним і широко використовується у правовій та політичній літературі, постійно згадується в засобах масової інформації з метою пояснення певних політичних явищ. Легітимність є однією з найважливіших характеристик як політичної влади, так і позитивного права [6, с. 3].

Сучасні гуманітарні науки ретельно вивчають проблему легітимності, однак у вітчизняній науці ця тема майже не вивчена достатньою мірою.

Той факт, що в українській юридичній науці не існує єдності щодо розуміння легітимності, спричинено історичними та культурними чинниками. Ми вбачаємо головну причину в тому, що в радянській теорії права поняття легітимності майже не застосовувалося в науці – у цьому не було необхідності, оскільки координація правового дискурсу, його основні параметри «будувалися» в той час починаючи з «верхівки», тоді як приватні дискусії «на місцях» перебували під негласною забороною. У вищій інстанції питання легітимності так і не було поставлено, через що юристи того часу не могли якісно його вивчити. Поняття «легітимність», яке з'явилося в юридичному побуті, – це прикмета пострадянського періоду, проте навіть тут ми не знайдемо, власне, джерело проблеми [7, с. 5–6]. З цим важко не погодитися.

Легітимність права аргументується конкретним типом правового мислення, і в нинішню епоху саме право відіграє роль головної нормативної ознаки, відповідальної за регулювання суспільства. Головним чинником тут виступає безпосередньо вид правового мислення, який аргументує легальний тип легітимності влади [8, с. 111].

Засади легітимності передбачають моральну та психологічну стійкість у правозастосовувача, що не дає йому відхилитися від конкретних політичних, соціальних та інших умов (у тому числі особистого характеру), від істинного сенсу і змісту норми права.

У реаліях сьогодення примус завжди має правову форму з тієї причини, що ринок ламає соціальний і культурний фундаменти інших видів контролю поведінки, якими є традиції й умовності. Однак саме право повинно мати набагато вищий рівень передбачуваності [8, с. 117].

Роботи М. Вебера досить суттєво вплинули на подальші дослідження проблеми легітимності. Один із найвідоміших соціологів сьогодення, П. Бурдьє, стверджував, що основою життя людини «західного зразку» є віра у формально-правові норми [9, с. 236]. Таким чином, громадяни, які проживають в демократичних державах Заходу, мають в основі своєї повної довіри до влади віру у формальну рівність кожного з них перед законом, яка забезпечує стабільний правопорядок.

На підставі праць М. Вебера, присвячених темі легітимності, проводили дослідження багато авторитетних учених-правознавців. На початку минулого століття питання визнання та підпорядкування позитивному праву стали об'єктами живих дискусій, особливо коли стало ясно, що поліпшення і лібералізація системи права не спроможні надати відповідних гарантій стабільності правопорядку. Відомі вчені досліджували питання появи протиріч і невідповідностей у праві, соціально-психологічного фундаменту стабільності права. Передусім слід звернути увагу на позицію Г. Еллінека [8, с. 76], який пояснював кризу права протиставленням нового і старого правопорядків один одному. Такого роду процес відбувається за наступними сценаріями:

- зіткнення неправової сили безпосередньо зі слабким правом;
- зіткнення інноваційних правових ідей з уже затвердженим позитивним правом;
- зіткнення в одній державі двох правопорядків.

Протиріччя двох правопорядків у рамках єдиної правової системи є неминучим, якщо вони спираються на різні принципи. При видимій прихильності одним правилам кожен має власну думку та ідеї, сторони конфлікту ні під яким приводом не визнають правоти своїх опонентів, «говорять на різних мовах», «не розуміють один одного і не можуть зрозуміти» [10].

На думку Г. Еллінека, оскільки таке протистояння являє собою протиставлення один одному старого і нового права, то такий конфлікт не можна вирішити, використовуючи лише розуміння епохи і перспективи модернізації права. Схожим способом у європейській історії вирішувався конфлікт між церковним правом і правом світським, між абсолютизмом і конституціоналізмом. Все залежить виключно від того, який порядок буде обраний з боку суспільства як найбільш перспективний і ефективний. І правопорядок, який отримав найбільшу підтримку в населення, буде панувати, а інший піде в небуття [10].

Головним досягненням Г. Еллінека є те, що він уперше став досліджувати політичні та соці-

альні чинники в наявному конфлікті старого права і нового. Але ті явища, що стали причиною панування одного правопорядку над іншим, були проаналізовані вже наступним поколінням дослідників, які застосовують соціологічний підхід до права.

Т. Павлова у своїх працях здійснила певний відхід від позитивістської теорії, розмірковуючи на тему інтуїтивного права як параметра для позитивного права і про розвиток в інтуїтивному праві «зародків» інноваційного позитивного права [11, с. 249–252].

Таким чином, в інтуїтивному праві виробляються принципи справедливості, затверджені в інноваційному позитивному праві. Не погоджуючись із більшою частиною юристів-теоретиків, Т. Павлова висувала тезу, що право є підсумком тривалого суспільного досвіду, а не просто авторською конструкцією законодавця. При цьому в правовій системі настає момент кризи саме в разі розриву між інтуїтивним і позитивним правом: «...при переході розбіжності за відомі межі неминучого краху, підлягає застосуванню позитивне право» [11, с. 250].

Найефективніше до дослідження зазначеної проблеми підходить К. Шмітт [12, с. 825]. Він вважав легітимність набагато масштабнішим поняттям стосовно законності, незважаючи на те, що законність сьогодні є самим перевіреним механізмом забезпечення легітимності в розвинених країнах світу. Легітимність включає велику кількість соціально-психологічних характеристик, безпосередньо пов'язаних з історією, традиціями та уявленнями про майбутнє.

Якщо виходити з аналізу дослідженої літератури, зарубіжне правове наукове співтовариство є прекрасно обізнаним про значення такої категорії, як легітимність. Практично у всіх працях західних авторів легітимність розглядається як більш широка категорія, аніж легальність, а саме – як характеристика влади, що відображає визнання політичних і правових інститутів [13, с. 118]. Удавана тотожність легальності й легітимності не є основоположною рисою права в цілому, а притаманна конкретному періоду історичного розвитку суспільства у поєднанні з певними системними особливостями апарату, який реалізовує владу, а також ідеології пізнього модерну [13, с. 237].

Сьогодні в політичній науці ця категорія присутня практично у всіх підручниках. У більшості випадків дослідження легітимності викладено в окремій главі або параграфі та представлено в вигляді категорії, яка відрізняється від легальності. Не можна сперечатися з тим фактом, що

питання легітимності в нашому правовому просторі недостатньо вивчено. Ця тема розглядається в працях лише невеликої кількості авторів. Одним із них є Ю. Калюжна, за словами якої, «...легітимаційні процедури владно-управлінських структур, що прагнуть отримати визнання, підпорядкування, підтримку громадськості, повинні включати налагодження та підтримання реального і, що вкрай важливо, системного діалогу із суспільством. За цих умов доречними є наступні кроки: інформувати населення про проекти та ухвалені рішення, вивчати та враховувати думку громадян під час їх прийняття, залучати представників інститутів громадянського суспільства до самого процесу розробки і прийняття суспільно важливих рішень» [14, с. 80].

Вчена ставить перед собою мету обґрунтувати різницю між категоріями «легітимність» та «легальність» закону. В контексті свого чергового дослідження Ю. Калюжна приходять до висновку, що «...проблемне поле феномена «легітимації влади» або дихотомії «панування»-«підпорядкування» залишається креативним джерелом для моделювання дискусійних конструкцій у сучасному суспільно-політичному дискурсі. Антиномії соціально-політичної реальності ХХ століття та початку ХХІ століття сколихнули наукове середовище когнітивно-інноваційною експлозією пізнавальних стратегій, що були спрямовані на теоретико-методологічну експлікацію та пошуки нових раціонально-практичних можливостей концепту «легітимності» [15, с. 199].

Крім того, легітимність як категорія, що не тотожна законності, була досліджена Є. Цокур у контексті питань законності та правопорядку. На його думку, якщо говорити про те, чи вважалось легітимністю чітко і буквально виконання конкретних правил, то зрозуміло – це не так. Однак потрібно визнати: юридична практика сьогодні свідчить, що повсюдно виникають ситуації, за яких формальне дотримання конкретних правил призводить до конфлікту з розумом, логікою, думкою суспільства, справедливістю і навіть мораллю. На думку вченого, потрібно замінити категорію «правозаконність» на категорію «легітимна законність», яка більш точно і юридично коректно висловлює ідею морального та гуманістичного обґрунтування вимог суворого і неухильного дотримання правових норм [16, с. 104].

С. Матвеев, який досліджував категорії легальності й легітимності, вважав, що легітимність сама по собі певним чином схиляється до принципів справедливості, а легальність, своєю чергою, тісно пов'язана з поняттям законності. Легітим-

ність створює свого роду міфи, легальність же формує норми і чітко стежить за їх дотриманням. Головний параметр протікання цього процесу – категорія «відповідність». Якщо легітимність отожднює себе з певним ідеалом, то легальність будується на зіставленнях. Іншими словами, всі юридично важливі дії та закони мають відповідати затвердженим правилам і зразкам. Легітимність схильна до ідеалізму, в той час як легальність є цілком реалістичною; і якщо перша є двигуном інновацій у праві, то друга відповідає за стабільність правового процесу [17, с. 22].

І. Левчук з цього приводу писав: «...сучасне розуміння значення терміну легітимність дає можливість розглядати його в якості вихідної форми публічної легітимації через такі явища як авторитет, довіра, порядок, стабільність та ін. Інтерпретація текстуальної норми акту як норми належної поведінки означатиме її соціальну легітимність і наявність у неї правового значення» [18, с. 175].

На його думку, легітимне ставлення до правових норм країни – одне із сучасних уявлень про сутність влади, за якої правові норми мають демократичний зміст і випливають із суверенітету народу як абсолютного першоджерела закону [18, с. 178].

В. Кокорський вважає, що «у потрактуванні легітимності ми дотримуємося логіки М. Вебера, який запропонував цей термін задля того, щоб відрізнити владу легальну, яка відповідає законам, юридичним нормам права, тобто є законною, від тієї, котра дійсно значуща для людей як легітимна, що і знаходить вияв у їхній поведінці стосовно неї. Схвалення ними існуючого порядку постає як наслідок його узгодженості з пануючим у суспільстві баченням правомірного й справедливого політичного ладу» [19, с. 206].

Як ми можемо зрозуміти із викладеної вище інформації, для наших вчених формулювання концепції легітимності – процес далекий від завершення.

У більшій частині наукових і навчальних праць українських правознавців легітимність або не досліджується зовсім, або трактується як категорія, що стосується лише влади і держави [15; 16; 17; 18; 19].

Вчені, які не визнають суттєвої різниці між категоріями «легальність» і «легітимність», здебільшого помилково відносять до легітимності лише один із багатьох типів легітимації, який називається «конкретно-легальним». Але слід підкреслити, що способів легітимації існує багато більше, і інформацію про це можна знайти в працях багатьох авторитетних вчених [20, с. 5].

О. Радченко зазначає: «... як свідчать події під час Революції Гідності в Києві, в умовах політичної модернізації, коли відбувається становлення та розвиток нових інституцій державної влади особливого значення набуває проблема їх легітимізації – наскільки нові інститути та притаманні їм процедури здійснення владних повноважень сприймаються громадянами, наскільки вони відповідають провідним цінностям та потребам суспільства в цілому» [21, с. 117].

Зворотний феномен теж є поширеним явищем і присутній там, де нетрадиційні практики виштовхують суб'єкта за межі законності, але завдяки власній ефективності отримують «народне» визнання, а правопорядок втрачає його.

Висновки. Виходячи з вищезазначеного, можемо зробити кілька висновків, а саме:

– категорія «легітимність» має давню, чітко затверджену традицію в західній юридичній науці. Її незалежність і відособленість обумовлена як соціальними, так і епістатичними причинами;

– терміни «легітимність» і «легальність» (законність) не є однаковими. Легітимність характеризується не об'єктивними, а суб'єктивними компонентами, а саме – визнанням з боку суб'єкта права і з боку держави сутностей актуального, важливого характеру, які прямо стосуються людини та її життєвих цінностей;

– легальність (законність) – є лише одним із способів, що застосовуються з метою надання законам легітимності (спосіб легітимації закону). В історії кожного цивілізованого суспільства можна простежити певні епохи, де гасло законності впливало легітимним чином. Іншими словами, формально-раціональна легітимація не є універсальною характеристикою правопорядку.

Проаналізувавши генезу та еволюцію та тлумачення цього терміну в правовому полі, ми можемо визначити його таким чином: легітимність позитивного права – це утвердження позитивного права з боку суб'єктів як допустимої підстави поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- Hart H. L. A. Positivism and the Separation of Law and Morals. *Harvard Law Review*. 1958. Vol. 71. № 4. P. 593–629.
- Höffe O. *Demokratie im Zeitalter der Globalisierung*. München : C. H. Beck. 1999. 476 p.
- Чебан О.І. Гносеологічні засади конструктивізму в оцінюванні. *Державне будівництво*. 2013. № 2. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=DeBu_2013_2_10
- Білик Я. М. Соціокультурний аналіз в сучасній філософії науки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2020. Вип. 61. С. 97–102.
- Загальна теорія права : підручник / Петришин О.В., Лук'янов Д.В., Максимов С.І., Смородинський В.С. та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2020. 508 с.
- Скрипнюк О. В., Крусян А. Р. Концепт «державний суверенітет» у класичних західних теоріях. *Альманах права*. 2021. Вип. 12. С. 11–19.
- Дмитрасевич Н. О. Внутрішній та міжнародний аспекти легітимації радянської влади в Україні в 1917–1922 рр. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2011. 19 с.
- Jellinek G. *Die Lehre von den Staatenverbindungen*. Hansebooks, 2017. 332 s.
- Bourdieu P. *Le sens pratique Le sens commun*. Paris: Les Édition de Minuit. 1980. 475 p. URL: https://monoskop.org/images/8/8c/Bourdieu_Pierre_Le_sens_pratique_1980.pdf.
- Jellinek G., Piloty R. *Handbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart in Monographien Leipzig* : Deutsche Nationalbibliothek, 2021.
- Павлова Т. С. Соціально-філософський контекст позитивного і інтуїтивного в праві. *Гілея*. 2017. Вип. 119. С. 249–252.
- Frye C. E. Carl Schmitt's Concept of the Political. *The Journal of Politics*. 1966. Vol. 28, № 4 (Nov.). pp. 818–830.
- Dyzenhaus D. *Legality and Legitimacy: Carl Schmitt, Hans Kelsen and Hermann Heller in Weimar*. Oxford University Press, 2000. 304 s.
- Калюжна Ю. І. Легітимаційні стратегії як фактор ефективного державотворення. *Сучасне суспільство*. 2015. Вип. 2(2). С. 73–82.
- Калюжна Ю. І. Легітимація політичної влади: ціннісно- нормативний вимір. *Evropský politický a právní diskurz*. 2015. Sv. 2, Vyd. 2. С. 199–203.
- Цокур Є. Г. Легітимність політичної влади: джерела, особливості, перспективи. Київ, 2009. 330 с.
- Матвеев С. Легітимність і легальність як ознаки державної влади. *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 20–23.
- Левчук І. І. Легітимність влади як детермінанта соціально- політичного порядку. *Актуальні проблеми політики*. 2011. Вип. 12. С. 174–182.
- Кокорський В. Ф., Кокорська О. І. Легітимність влади в Україні: чинник бюрократії. *Історичні і політологічні дослідження*. 2014. № 1–2. С. 204–213.
- Кузьменко Т. В. Легітимація політичної влади : ціннісний вимір : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01. Київ, 2012. 19 с.
- Радченко О. Легітимність в системі державної влади й державного управління: від «чистої теорії» до української політичної практики. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. Вип. 1. С. 117–125.